

Petar Bojanić in Vladan Đokić*

»L'institution révolutionnaire« O »prevratu«, nasilju in instituciji pri Gillesu Deleuzu

»Formons la cité«¹

Institucija in/ali podoba »institucije« – že z Deleuzovo brezbriznostjo pri razlikovanju ednine in množine te besede, kot tudi pri uvajanju samega lika »lik«, bo nastala še ena težava (»L'institution, [...] est un système préfiguré«; »L'institution, c'est le figuré«²) – je/sta brez kakršnega koli dvoma tisto pozitivno. Ne obstaja niti eno mesto, kjer bi Deleuze obravnaval institucijo kot oviro, kot nekaj »okamenelega« ali »mrtvega«, in kjer bi pozival k rekonstrukciji, uporabi, boju in k rušenju institucij. Deleuze celo v knjigi *Anti Ojdip* iz leta 1972/1973, v kateri zelo podrobno razvija modele mišljenja institucije in institucionalne analize, popolnoma transformira »teorijo« institucije iz svojih prvih tekstov (natančneje rečeno, iz prvih fragmentov). Deleuze trdi, da velike socialistične utopije 19. stoletja funkcionirajo kot »*désinvestissement ou une 'désinstitution' du champ social actuel*« prav v imenu neke revolucionarne institucije želje kot take (*au profit d'une institution révolutionnaire du désir lui-même*).³ Dvajset let kasneje, ko analizira Huma in *l'institution du gouvernement*, Deleuze dejansko govori o korekciji suverenosti, o pravici do upora in legitimnosti revolucije (*une légitimité de la révolution*),⁴ toda tudi tedaj [mu] je nova in idealna institucija edini cilj. Institucije, ki se »deinstucionalizirajo«, pravzaprav sploh niso prave institucije, ker jih določata pravni red ali zakon (*les institutions légales et légalisés*).⁵ Tisto, kar je institucionalno bi pravzaprav moralo biti revolucionarno. Vi-

223

¹ A.-L. de Saint-Just, »Institutions républicaines«, v: A.-L. de Saint-Just, *Œuvre complètes*, Gallimard, Pariz 2004, str. 1138.

² G. Deleuze, *Empirisme et subjectivité*, PUF, Pariz 1953, str. 37 in str. 39. Ta »figuré« je v angleščino prevedeno kot »the figure« (»The institution is the figure«). G. Deleuze, *Empiricism and Subjectivity*, prev. C. V. Boundas, Columbia University Press, New York 1991, str. 49. Institucija je bodisi tisto figurativno, preneseno, bodisi označuje preneseno (tisto, kar obstaja, se prenese na neko drugo mesto in postane nekaj drugega, nekaj transformiranega). Prenos predstavlja institucionalizacijo, medtem ko je institucionalizacija zaključek tega procesa.

³ G. Deleuze, *Capitalisme et schizophrénie. L'Anti-Edipe*, Minuit, Pariz 1972/1973, str. 38.

⁴ G. Deleuze, *Empirisme et subjectivité*, str. 42.

⁵ *Ibid.*, str. 74.

deti je, da se tisto revolucionarno, nasprotno, ne bi smelo nahajati nikjer izven institucij, saj je revolucija, na ta ali oni način, *la révolution institutionnelle*.

Zanima nas, prvič, prednost, ki jo daje Deleuze sintagmi *l'institution révolutionnaire* glede na manj originalno sintagmo *la révolution instituionnelle*.⁶ Deleuze v svojih tekstih nekajkrat uporabi *l'institution révolutionnaire* in se zagotovo popolnoma zaveda, da je imela ta sintagma tekom post-revolucionarnega obdobja precej kaotično in nejasno zgodovino, da pa je popolnoma v duhu Saint-Justovih namer. Preveriti je treba, ali ta sintagma kar najbolje opiše Deleuzovo imaginarno teorijo institucije, kakor tudi njegov angažma v teoriji nasploh. Veliko bolj resna naloga bi bila primerjava Deleuzove teorije institucije, ki je nastajala v kontekstu različnih vplivov francoske fenomenologije in filozofije prava, s Searlovo teorijo institucije ter z najnovejšimi anglosaksonskimi teorijami institucije in novega institucionalizma. Preliminarna težava, ki avtomatično postavlja pod vprašaj in zmanjša pomen naše intervencije, je Deleuzovo zavračanje, da bi sam dejansko tematiziral institucije in svoj napor, ter da bi dejansko odgovoril na vprašanja, ki jih je sam postavljajl v petdesetih letih prejšnjega stoletja: kaj je to, kar razloži institucijo (*ce qui explique l'institution*)⁷ in »kakšne bi morale biti popolne institucije, se pravi takšne, ki se zoperstavljajo vsaki pogodbi, in ki predpostavljajo zgolj minimum zakonov«.⁸ Namesto natančnih odgovorov ali detajlnih razlag njegovih lastnih inspirativnih in sugestivnih odgovorov (na primer: »*Les lois lient les actions; elles les immobilisent, et les moralisent. De pures institutions sans lois seraient par nature des modèles d'actions libres, anarchiques, en mouvement perpétuel, en révolution permanente, en état d'immoralité constante*«⁹), piše Deleuze prehitro, ne razlikuje natančno vplivov in fragmentov, ki jih kopira in prevzema od Huma, Saint-Justa, de Sada, Renarda in Hauriouja, Durkheima, Malinowskega in drugih, tako, da mu na koncu popolnoma uspe potisniti v pozabo svoj lasten genialen projekt iz leta 1953, *Instincts et institutions*.¹⁰ Seveda postavljajo konse-

224

⁶ Deleuze jo omenja v nekem intervjuju iz leta 1972, ki je bil objavljen najprej v italijanskem jeziku in v kontekstu maja 1986. G. Deleuze, »Capitalisme et schizophrénie«, v: *L'île déserte* (1953–1974), Minuit, Pariz 2002, str. 329.

⁷ G. Deleuze, *Empirisme et subjectivité*, str. 38.

⁸ G. Deleuze, *Presentation de Sache-Masoch. Le Froid et le Cruel*, Minuit, Pariz 1967, str. 80. [Prim. slov. prev. G. Deleuze, »Predstavitev Sacherja-Masocha. Hlad in krutost«, v: *Mazohizem in zakon*, zbirka Analecta, DTP, Ljubljana 2000, str. 70.]

⁹ *Ibid.*, str. 79.

¹⁰ G. Deleuze, *Instincts et institutions (textes choisis et présentés par G. Deleuze)*, Hachettes, Pariz 1953.

kvence takšnega pisanja in teoretskega dela pod vprašaj status teorije v okviru institucij in v dejanjih revolucionarnih sprememb institucij (Kdo spreminja institucije? Kdo jih (po)čisti in kdo jih (u)maže? Kdo je sploh subjekt institucionalizacije (ali deinstitutionalizacije)?). Prav tako – in prav v tem sestoji naša težava – bi lahko Deleuzova brezbržnost in praktično Deleuzova opustitev lastnega zgodnjega poskusa mišljenja institucije morda označevala njegovo intuicijo ali njegovo spoznanje, da je tematizacija institucije neka, še zmeraj nemogoča naloga. Sicer pa, ali ni John Searle nedavno pokazal, da je teorija institucij še zmeraj nedodelana in da je njen razvoj še zmeraj na nivoju otroštva?¹¹

Poskušajmo vendarle to nemožnost, da se institucija sistematično misli ali razloži – razlog, zakaj je temu tako, se vsekakor tiče nekakšnega »institucionalnega« ali morda »neinstitucionalnega« (izven- ali proti-institucionalnega) upora –, »integrirati« v okvire velikega in pionirskega napora Saint-Justa, Huma, Deleuza ali Gehlena in Searla. Predpostavimo, skupaj s Saint-Justom, da bi izostanek sistematičnega mišljenja institucije pomenil predvsem nemožnost, da se zasnije republiko in da se vzpostavi revolucionarne institucije. Če bi morali poiskati glavno zaslugo Deleuza v okviru neke bodoče imaginarne teorije institucije in izhajajoč iz njegovega forsiranja sintagme *l'institution révolutionnaire*, v katero so vgrajeni naporji Huma, Saint-Justa ali de Sada, potem je to ravno njegovo vztrajanje na tem, da obstaja nekakšno sprevačanje in naglo obračanje, pervertiranje *nečesa*, kar izpelje institucija, oziroma, kar se dogaja znotraj institucij, še drugače rečeno, kar se lahko imenuje institucionalizacija. To je tisto, kar je označeno kot revolucionarno. Čista institucija ali permanentno revolucionarna institucija – to so novi koncepti, ki nam jih je zapustil Deleuze – ukinjata, na primer, korupcijo znotraj republike¹² oziroma okupira ne-institucionalne prostore znotraj republike oziroma preobražajo in prisiljujejo v preobrazbo vse, kar je *omejeno* in na nek način *posebno*.¹³ V nasprotju s tem pa nemoč sistematičnega mišljenja ali nemoč

¹¹ J. Searle, »What is an institution?«, *Journal of Institutional Economics*, 2005, let. I, št. 1, str. 22. Hugh Heclo je ta problem pokazal, analizirajoč 21. definicijo inštitucije (definicij, ki so danes v obtoku, je namreč več). Cf. H. Heclo, *On Thinking Institutionally*, Paradigm Publishers, Boulder-London 2008, str. 48–51.

¹² »S terorjem se lahko znebimo monarhije ali aristokracije – a kdo nas bo osvobodil korupcije? Institucije. O tem ni dvoma; zdi se, da smo že vse postorili s tem, ko imamo stroj za vladanje [...]«. G. Deleuze, *Instincts et institutions (textes choisis et présentés par G. Deleuze)*, str. 35; A.-L. de Saint-Just, *Institutions républicaines*, str. 1135.

¹³ Deleuzov angažma je drugačen od Merleau-Pontyjevega in njegove rekonstrukcije Husserlovega *Stiftunga* in reinstitucionalizacije. Revolucija je za Merleau-Pontyja nekaj, kar je že

institucionalizacije (to je proces, ki »institucionalizira« vse, kar mu nasprotuje in se mu upira) paradokсно pokaže, da smo mi sami še nadalje v resnično pred-revolucionarnem in potemtakem tudi v pred-institucionalnem času, v katerem je živel tudi Saint-Just. Naš večni sodobnik Saint-Just ugotavlja obstoj dveh fenomenov in dveh entitet, ki so izven institucij in s katerimi lahko opravi samo institucija (revolucionarna): to sta teror in korupcija. Dejansko bi lahko potrdili, da se ti dve obliki nasilja (pridržujemo si dodatno previdnost glede povsem neraziskanega odnosa med korupcijo in nasiljem) tudi danes zoperstavljata instituciji in predstavljata njeno glavno skušnjava. Videti je, da je Deleuzova zasluga, da je že pri Humu odkril – čeprav tega prav tako nikoli dovolj eksplicitno ne tematizira – veliki začetek zgodbe o nasilju kot izvoru in poreklu institucije in ureditve. Hume je torej, veliko prej kot Hegel in Engels in veliko kasneje kot Benjamin (Balibar je nedavno objavil veliki tekst o nasilju, ki ponuja pomembne razlage procesa »konverzije« in »ne-konverzije« nasilja v instituciji¹⁴), odkril, da ima nasilje prednost glede na pogodbo in da tako ali drugače daje dinamiko institucijam.

Deleuzov Hume in Deleuzov Saint-Just

Dejansko je mogoče na temelju 66. fragmenta iz Deleuzove zbirke *Instincts et institutions*¹⁵ rekonstruirati njegov napor, a hkrati tudi njegovo težavo, da jasno razloži svoj namen. Njegov »Uvod«¹⁶ k tej zbirki ter nekaj strani in fragmentov o instituciji, ki jih je napisal in izgovoril tekom svojega življenja (in ki so do sedaj znani), dovoljujejo, da se morda le prepozna prednost, ki jo daje Deleuze nekaterim avtorjem: v svoji prvi knjigi Deleuze prinaša dva Humova fragmenta, ki jih bo analiziral drugje, in slavne Saint-Justove stavke o »instituciji, nraveh in za-

postavljeno v *foundation*, v prvem nasilju. Revolucija je »reinstitucija, ki privede do sprejmitve predhodne institucije«. Cf. M. Merleau-Ponty, *L'institution. La passivité. Notes de cours au Collège de France (1954–1955)*, Belin, Pariz 2003, str. 42.

¹⁴ E. Balibar, *Violence et civilité*, Galilée, Pariz 2010, str. 48 in str. 66 etc.

¹⁵ Deleuze je zbral dele različnih tekstov o instituciji in instinktu. V knjigi so prisotni Malinowski, Alain, Hume, Lévi-Strauss, Kant, Frazer, Freud, Eliade, Plehanov, Bergson, Goldstein, Saint-Just, Renard, Bachofen, Comte, Marx in mnogi drugi. Videti je, da je Deleuze sam prevedel zgolj štiri fragmente iz angleščine (na primer Malinowskega in Frazerja), medtem ko je ostale fragmente prevzel iz že obstoječih prevodov v francoskem jeziku. O Deleuzovih zgodnjih tekstih in namerah navdihneno piše Guillaume Sibertin-Blanc v svoji doktorski tezi *Politique et clinique*, ki jo je zagovarjal leta 2006 (str. 48–74 itd.).

¹⁶ Kratak »Uvod« (»Introduction« (str. viii–xi)) je bil ponovno objavljen v časopisu *Philosophie* (št. 65, 2000, str. 23–26) in v knjigi *L'île déserte* (1953–1974), str. 25–27.

konu«; potem še nekaj fragmentov o instituciji in organizaciji (Buytendijk, Halbwachs); od Hauriouja bo Deleuze prevzel razlikovanje med institucijo in personifikacijo, medtem ko bo od Renarda prevzel razlikovanje med pogodbo, *contrat* in *institution*, ki ga bo potem zgrešeno pripisoval Humu; od Lévi-Straussa in od Fraserja bo prevzel razmerje med instinktom in tendenco, *tendance*, po eni in institucijo po drugi strani, od Durkheima pa bo zvedel, da je prisila glavna značilnost institucije; od Malinowskega bo Deleuze prevzel zvezo med institucijo in sredstvi, med *charte* in *institution*,¹⁷ itd.). Prav tako je mogoče precej zlahka poiskati nekatere Deleuzove spreglede in dileme, oziroma pokazati tisto, česar ni storil in kar je šele, morda, treba narediti. Nujno se moramo, na primer, vrniti na tisto mesto iz »Uvoda«, kjer se Deleuze vprašuje o instituciji države, ki ji ne ustreza nobena tendenca (*auxquelles ne correspond nulle tendance*). Kaj pravzaprav država kot institucija zadovoljuje pri nas oziroma v nas? Drugače rečeno, kakšno je mesto države v ureditvi institucij (za Searla je država *ultimate institutional structure*, medtem ko Renard pozna tako federalno državo, ki jo imenuje *l'institution des institutions*)? In zmeraj znova je treba brati tisti Deleuzov nepričakovani sklep iz knjige *Empirisme et subjectivité*: »tisto, kar razloži institucijo, ni tendenca, temveč refleksija tendence v domišljiji [*imagination*]«.¹⁸ Od kod prihaja domišljija?

A zdi se, da je sedaj za nas na tej točki najpomembneje najprej konstruirati, kot smo že omenili, neko drobno teorijo o Deleuzovi prekinitvi dela na teoriji institucije, da bi sploh razložili njegovo odkritje oziroma očrt »nove« interpretacije institucije. Jasno je, da ta »prekinitve« pravzaprav pomeni, da Deleuzu uspe brez mnogo zapletov te svoje zgodnje raziskave prenesti in uporabiti v svojih kasnejših »teorijah institucionalne analize« in, kar je tudi naša predpostavka, uspe mu,

¹⁷ G. Deleuze, *Instincts et institutions (textes choisis et présentés par G. Deleuze)*, str. 4–5. Deleuzeov stavek iz uvoda, »*L'institution se présente toujours comme un système organisé de moyens*« je pravzaprav stavek Malinowskega, »*The institution as the organized means of realizing the values [...]*«, ki je Deleuze ni prevedel (B. MALINOWSKI, *Freedom and Civilization*, Allan Wigate, London 1947, str. 157). Dva fragmenta iz Malinowskega, ki se nahajata na samem začetku Deleuzeove knjige, razlagata družbeno-psihološki moment v Deleuzovih razlagah institucije. Družbene institucije obstajajo zato, da bi »odgovorile« [na] oziroma [da bi se] »srečale« (*to meet*) [s] psihološkimi potrebami, medtem ko vsaka situacija poseduje *personnel, charter, a set of norms, activities, apparatus, functions*, itd. Deleuze pojem »*charter*«, ki podaja univerzalnost strukture neke institucije (in ki ga je lahko našel tudi pri Renardu, v knjigi *La philosophie de l'institution* iz 1939), uporablja kasneje v knjigi, ki je posvečena Foucaultu: »*Sama institucija zajema izjave, na primer, ustavo, listino, pogodbe, vpise in zapise*«, v: G. Deleuze, *Foucault*, Minuit, Pariz 1986, str. 19.

¹⁸ G. Deleuze, *Empirisme et subjectivité*, str. 38.

da nekako označi tisto, kar je »bistvo« institucije, in da istočasno pokaže težave in meje tematiziranja institucije. Rezultat Deleuzovega napora glede institucije iz petdesetih let, bi lahko potemtakem našli »na delu« kasneje, predvsem v njegovih delih iz osemdesetih let. Gre predvsem za model argumentiranja ali način, kako pri Deleuzu napreduje mišljenje in nizanje pojmov, ki bi ga lahko imenovali »institucionalizacija« ali »sprevrnitev« (*renversement*). Deleuze je lahko poreklo te »metode« našel v tistih šestinšestdesetih fragmentih o instituciji, natančneje rečeno, zahvaljujoč mešanici vpliva Huma in Saint-Justa, a tudi skozi zoperstavljanje, zavedno ali nezavedno, vsem klasičnim oblikam dialektike in Hobbsovemu razumevanju institucije. Izostanek Hobbesa v Deleuzovem izboru fragmentov pomeni zavračanje enega modela uporabe glagola »*to institute*«, ki ga tudi sam Hume zanemarja in postavlja v popolnoma drugi plan. »*To institute*« pri Hobbesu pomeni odločiti se, odločno nekaj začeti.¹⁹ To je odločno subjektivno dejanje ustvarjanja nečesa (iz ničesar), ki je pravzaprav nasproten (a tudi analogen) ustvarjanju narave in ga izvaja aktivni Hobbesov subjekt.²⁰ Negotovost subjekta oziroma tudi nenadna pojavitev objekta institucionalizacije (*institué*)²¹ – ali bi lahko tako razložili pomen Huma za Deleuza in za vse nas? – je dosežena na podlagi najmanj treh hkratnih in komplementarnih operacij. Zapostavljanje suverena dejanja utemeljitve neke družbene oblike se udejanji s pojavitvijo pogodbe (dva, dve strani se zedinita, namesto ene suverene odločitve), nato z uvajanjem množstva subjekta ali skupine (kolektiva), čigar posamezniki skupaj »izvajajo« proces institucionalizacije ali, na primer, »legalizacije« lastnega premoženja in na koncu ugotovijo, da odločitev ali institucionalizacija ni popolna in ni dokončna. Zakaj institucionalizacija ali zakaj institucija ni popolna oziroma ni suverena ali inavguralna, pokaže Hume eksplicitno na dveh mestih, ki jih Deleuze zelo dobro pozna, toda nikoli ne analizira. Sedaj jih bomo navedli v angleškem jeziku in s tem takoj pokazali na pomemben problem prevajanja ali sprevrnitve

¹⁹ Cf. F. Rangeon, »Approche de l'institution dans la pensée de Hobbes«, v: *L'institution*, PUF, Pariz 1981, str. 92–93.

²⁰ Hobbesova raba »*to institute*« ustreza srednjeveškemu pomenu termina »*institutio*« (ukaz, komanda). Zanimivo je, da Pufendorf v knjigi *De iure naturali et gentium* v tem pomenu uporablja besedo *impositionis* (vsiljenost), ki jo Barbeyrac, prevajalec v francoščino, prevaja z *l'institution*. Ker v francoskem jeziku ne najde ustrezne besede za *imposition*, je primoran braniti svojo rešitev: »[...] *institution se dit le plus souvent de tout ce qui est inventé et établi, par opposition à ce qui vient de nature. [...] notre Auteur (Pufendorf) veut dire lorsqu'il pose en fait que les choses Morales sont telles par imposition, et non pas d'elle-même ou par leur nature*«. Cf. R. Orestano, »'Institution'. Barbeyrac e l'anagrafe di un signifato«, Quaderni Fiorentini, let. 1, št. 11–12, 1982, str. 175–176.

²¹ Cf. G. Deleuze, »Trois problèmes de groupe«, v: *L'île déserte* (1953–1974), str. 274.

oziroma prevrata (*renversement*) »institucije« iz latinščine ali angleščine v francoščino ali slovenščino:

*Time and custom give authority to all forms of government, and all successions of princes; and that power, which at first was founded only on injustice and violence, becomes in time legal and obligatory.*²²

*Time, by degrees, removes all these difficulties, and accustoms the nation to regard, as their lawful or native princes, that family, which, at first, they considered as usurpers or foreign conquerors. In order to found this opinion, they have no recourse to any notion of voluntary consent or promise, which, they know, never was, in this case, either expected or demanded. The original establishment was formed by violence, and submitted to from necessity. The subsequent administration is also supported by power, and acquiesced in by the people, not as a matter of choice, but of obligation.*²³

Verjetno nihče pred Humom tako natančno ne ponavlja, da je nasilje (»nasilje in nepravilnost«) na začetku in da je Hobbesov *to institute* ali Humov *to establish* popolnoma omadeževano z nasiljem. Kakorkoli je danes videti ta demistifikacija »suverenega« in »institucionalnega dejanja« trivialna, bo Hume za vselej premaknil poudarek z institucije kot take oziroma suverena, ki utemeljuje institucijo, na sam proces institucionalizacije (glagol) in na objekt (na tisto, kar se institucionalizira, *institué*, in potemtakem tudi na tisto, kar ne more biti institucionalizirano). Humova intervencija bo seveda preambula vsake bodoče, ne manj pomembne, finese in nianse v mišljenju institucije: različnih teorij »*contre-institution*«, ki jih lahko spremljamo od Saint-Simona (Humovega sodobnika) do Durkheima ali Derridaja; zapletenih teorij o obstoju institucij (in navad), ki jih norme niso vzpostavile, ali teorij o poreklu družbenih institucij v okoliščinah, v katerih ne obstaja skupna volja po njihovi vzpostavitvi (na primer, institucije denarja, jezika, tržišča, prava itd.) (Carl Menger).

229

Kaj torej počne Hume, kako se premakne perspektiva oziroma poudarek z »institucije« na tisto, kar je »instituirano« (*institué*), kako Deleuze bere Huma in

²² D. Hume, *A Treatise of Human Nature* (1739), knjiga III, 2. del, 10. pogl.: »Of the objects of allegiance«.

²³ D. Hume, »Of the Original Contract« (1752), v: *Essays Moral, Political, and Literary*. Zadnja dva stavka sta sledeče prevedena v francoščino: »*C'est la violence qui a fondé l'institution originelle, et la nécessité qui a produit la soumission. L'administration qui en découle est aussi soutenue par la force, et si le peuple s'y soumet, ce n'est pas choix, mais obligation.*«

kako, nadalje, združi to branje s Saint-Justom? Še enkrat, kako je to branje združljivo *predvsem* s Saint-Justom? Odgovor na ta vprašanja bi moral pokazati upravičenost našega vztrajanja na predpostavki, da pravzaprav Deleuze Humovo intervencijo ali odkritje drame »institucionalizacije« (kjer nekaj *prisilno* prehaja in se preobraža, sprevača v nekaj drugega) uporablja in transformira v glavni modus izvajanja svojih argumentov in svoje analize. Z drugimi besedami povedano, postati mora jasno, kako Deleuzov aktivni glagolski način iz »Uvoda«, kjer institucije »transformirajo same tendence s tem, ko jih vpeljejo v novo okolje«, ²⁴ kjer institucije istočasno, medtem ko zadovoljujejo (željo), prisiljujejo in tlačijo, ²⁵ na koncu preide v pasivni glagolski način (»prostor, ki ga institucionira državni aparat«²⁶) ter zatem tudi v prakso, v iznajdbo novega substantiva, ki je derivat glagola *instituer – institutionnalisation*, etatizacija, *étatisation*, poddržavljenje. Deleuze to formulira na sledeč način:

Institucije niso viri ali bistva, nimajo niti bistva niti notranjosti. Institucije so prakse, operativni mehanizmi, ki ne pojasnjujejo oblasti, saj predpostavljajo oblastna razmerja in se zadovoljijo s tem, da jih »utrđijo« v neki reproduktivni in ne produktivni funkciji. Države ni [il n'y a pas d'État], obstaja samo etatizacija, enako velja za druge primere.²⁷

Čeprav so ti Deleuzovi in Foucaultovi skupni uvidi o institucijah vase povzeli Saint-Justove ali de Sadove vizije novih bodočih institucij, ²⁸ v katerih prevladuje »dinamični model delovanja, oblasti in moči«, ²⁹ nikakor ne bi mogli obstajati brez Huma. Tako Hume, kakor tudi Saint-Juste, konstruirata institucije najprej kot veliko skupno akcijo, ki se odvija v času, v katerem roki niso določeni. Instanca časa je prav ključna značilnost, po kateri se institucija razlikuje od pogodbe, o čemer Deleuze zelo navdihnjeno piše v knjigi, v kateri sploh ne omenja Huma:

²⁴ G. Deleuze, »Instincts et institutions«, v: *L'île déserte* (1953–1974), str. 24.

²⁵ Cf. G. Deleuze, *Empirisme et subjectivité*, str. 37.

²⁶ G. Deleuze, *Capitalisme et schizophrénie. Mille plateaux*, Minuit, Pariz 1980, str. 592.

²⁷ G. Deleuze, *Foucault*, str. 82.

²⁸ Cf. G. Deleuze, »Pensée nomade«, v: *L'île déserte* (1953–1974), str. 353–354. »Tri načelna sredstva kodiranja: zakon, kodiranje in institucija. [...] In potem je tu še tretja vrsta knjig, politična knjiga, ki je po možnosti revolucionarna in ki se predstavlja kot knjiga institucij, bodisi sedanjih bodisi prihodnjih institucij.«

²⁹ G. Deleuze, *Présentation de Sacher-Masoch. Le Froid et le Cruel*, str. 78. [Nav. po slov. prev., str. 60.]

Poznamo pravno razliko med pogodbo in institucijo: prva načeloma predpostavlja voljo pogodbenih strank, med njima definira sistem pravic in dolžnosti, ne zadeva tretjega in velja za omejen čas; druga poskuša definirati dolgotrajen, nehoten in nedostopen status, ki je konstitutiven za neko oblast, neko moč, katere učinek zadeva tretjega.³⁰

Mnoštvo ljudi tvori institucije ali ljudstvo tvori institucije (*l'institution des peuples*³¹), to delo pa se odvija pred očmi vseh kot obča javna stvar, kot republika. V obeh fragmentih, ki smo jih citirali, Hume pokaže, da čas, pred očmi številnih ljudi, postopoma skriva (ali razkriva) tisto, kar se nahaja v izvoru moči in ustanov (*establishment, administration*). Sčasoma, torej postopoma, se odvija proces institucionalizacije ali sprevrnitve nasilja in nepravilnosti v stabilne oblike, ki zavežejo ne samo tiste, ki sodelujejo v teh prvih nasiljih in nepravilnostih, temveč tudi vse tiste, ki bodo šele sčasoma, naknadno, postali člani neke skupnosti (»tretji«, *tiers*). Hume torej prepozna dva procesa: najprej prepozna silhueto nasilja in nepravilnosti znotraj moči institucije, *pod* institucijo, oziroma nekdanji proces »utemeljevanja« (*was founded only on injustice and violence*) in »oblikovanja« (*was formed by violence*), a istočasno trdi, da bo nekaj faktorjev naredilo, da bo ta silhueta zbledela in postala »institucionalizirana«. Čeprav je videti, da je ključni faktor za realizacijo tega drugega procesa čas (spodbujanje časa) oziramo skupni angažma številnih ljudi – ni institucije brez množice, ki je tlačena, kontrolirana, zavezana, prisiljena, povezana³² itd. –, je nujno dodati, da je proces »institucionalizacije« *a priori* ekspanziven in nikoli delen. Vsi morajo biti torej angažirani in vsakršna vrsta nasilja mora biti ukinjena. Ne obstaja nič, kar je *izven* institucije. Da bi prenehalo nasilje, ki uničuje dele skupnosti in ki s silo okupira predmete in teritorij, da bi prenehalo nasilje iz čistega egoizma in omejenosti, je nujno, meni Hume, s skupnimi močmi stabilizirati stanje (*establishment*), na katerega smo naleteli, da pa bo proizvod tega procesa moč oziroma *institution* kot manifestacija moči. Dve besedi, *establishment* in *institution*, ki ju Hume razlikuje, medtem ko to razliko Deleuze in francoski prevajalci Huma pogosto ne opazijo, bi lahko, paradokсно, razložili vse tisto, kar dolgujemo Saint-

³⁰ *Ibid.*, str. 77–78 [Nav. po slov. prev. str. 60.]. Ta rahlo popravljena Renardova interpretacija razlike med institucijo in pogodbo je »obremenjena« z zgodnjimi in poznejšimi Deleuzovimi negotovimi poskusi, da konstruira neko implicitno »Humovo« razlikovanje med pogodbo in institucijo. Cf. G. Deleuze, *Empirisme et subjectivité*, str. 35–37; G. Deleuze, »Hume« (1972), v: *L'île déserte* (1953–1974), str. 232.

³¹ A.-L. de Saint-Just, *Institutions républicaines*, str. 1091.

³² »Si un homme n'a point d'amis, il est banni«; »Celui qui dit qu'il ne croit pas à l'amitié est banni«; »Si un homme commet un crime, ses amis sont bannis«. *Ibid.*, str. 1102–1103.

Justu.³³ Teror in korupcija, torej dve »formi« nasilja, ki sta zunaj institucije oziroma ki bi naj po Saint-Justu šele bili institucionalizirani, se nahajata natanko na mestu teh Humovih analiz in na mestu predlogov *pod (establishment)* in *izven (institution)*. Ko se institucije skvarijo in spridijo (*pervert*),³⁴ ko jih ljudje in človeška narava umažejo, ko institucije okupirata perverzija (še ena beseda, ki jo Hume uporablja) in korupcija, potem je ravno možno spoznati, da se v teh *establishments* nahaja prav to isto nasilje (ubijanje, ropanje itd.) ali teror. Nasilje ali teror postanejo vidni »elementi« ureditve in institucije (na primer, institucija lastnine, ki zelo zanima Huma – Deleuze zelo detajlno bere in analizira predvsem Humove analize lastnine in ubogljivosti iz *A Treatise of Human Nature* in iz *An Enquiry concerning the Principles of Morals*) takrat, ko so videti nezadostni, da bi preprečili obče zoperstavljanje procesu institucionalizacije (sprevritve oziroma prevrata ali revolucije).

O prevratu (*renversement*)

Predpostavimo, da je »izkrivljenje« ali »perverzija«, o kateri piše Hume in za katero so odgovorni ljudje ali koruptivna človeška narava, tisto, kar označuje neuspeh prevrata in zgrešeno revolucijo. Revolucionarna institucija ne obstaja, saj v procesu grupiranja in sodelovanja niso angažirani vsi. Še naprej ostajajo pasivni, so motnja in nanje se Saint-Juste pogosto naslavlja ter resno razlaga pomembnost njihovega nujnega angažiranja. Ideja, da nekdo manjka ter da je zunaj kontrole in pritiska skupine, ideja, da ni skupinske in kolektivne (institucionalne) odgovornosti, je zares pomemben pogoj, da se nasilje za vedno institucionalizira oziroma da se transformira in izbriše v nečem drugem. Ta dinamični proces, ki predpostavlja, da ni izjem in izrednega primera (izrednih ukrepov), da delajo vsi skupaj in da so vsi *in toto* zavzeti z ustvarjanjem in izoblikovanjem mesta, ustreza Humovi in Saint-Justovi uporabi besede *institution*. Ko Hume uporablja dve različni besedi, *institution* in *establishment*, ki napotevata na to, da je nasilje prekinjeno, je bil morda njegov namen v tem, da nadzoruje dva različna momenta ali koraka, ki jih

232

³³ Na najpomembnejšem mestu, kjer tematizira institucijo v *Empirisme et subjectivité*, Deleuze najprej izpusti nek zelo pomemben del odlomka iz Humovih *Enquête sur les principes de la morale* [prim. slov. prev.: David Hume, *Dialogi o naravni religiji*, zbirka Alanecta, DTP, Ljubljana 2000], ter nato citira Huma iz *Treatise (Traité, str. 620 francoskega prevoda)*: »*Bien que l'institution de la règle sur la stabilité de la possession soit non seulement utile...*« (str. 37), medtem ko se v original nahaja: »*Tho'the establishment of the rule...*«

³⁴ D. Hume, *A Treatise of Human Nature* (1739), knjiga III, 2. del, 9. pogl. »Of the mesures of allegiance«.

sprovaja legalizacija lastnine, pridobljene prav s pomočjo nasilja. Prvi korak, Hume ga imenuje *establishment* – implicira izgradnjo moči (prehod sile ali nasilja v moč) skozi stabiliziranje stanja, na katerega naletimo neposredno potem, ko so se različni zločini zgodili. Ta korak, ki je istočasno tudi rojstvo »institucije lastnine« (to je Humov termin) ali, v nekem drugem kontekstu, »institucije družbene lastnine«, postane zavezujoč za vse družbene akterje. Faktor časa, ki ga posebej poudarja Hume, se nanaša na postopno širitev procesa institucionalizacije na vse, na vključevanje vseh in na zavezujočnost vseh. Poglejmo sedaj, kako Saint-Juste in Deleuze razumeta ta proces in kako ga formulirata:

S pomočjo institucij je treba osebni vpliv zamenjati [*substituer*] s silo in neupogljivo pravičnostjo zakonov. Tako je revolucija utrjena: ni več zavisti ne frakcij; ni več ne pretenzij ne obrekovanj.

Cilj institucij je dejansko vzpostaviti vsa družbena in osebna zagotovila, da bi se izognili razprtijam in nasiljem; da bi vpliv nravi zamenjal vpliv ljudi.³⁵

Institucije se morajo postaviti na mesto, da zamenjajo nekaj, kar jim predhodi (nasilje, sila in različne oblike, ki razdvajajo ljudi), da bi šele tedaj bila revolucija popolnoma udejanjena oziroma izpeljana do konca. Ukinjanje nasilja in sile s pomočjo institucij revolucijo dovrši in je revolucionarno. Istočasno institucija preprečujejo spopade in nasilja, ki so očitno posledica nezadostno udejanjene »menjave«. Saint-Juste očitno predvideva, da se ta proces zamenjevanja nasilja z institucijami opravi v teku določenega časa in da se lahko na ta način razloži dinamiko in aktivnost znotraj institucij.

Tudi Deleuze uporablja isti glagol kot Saint-Juste:

Moralni svet afirmira svojo realnost tedaj, ko se protislovje dejansko razprši, ko je možen pogovor in ko ta zamenja [*substituer*] nasilje, ko lastnina zamenja pohlepnost. [...] Biti v družbi najprej pomeni zamenjati nasilje z možnim pogovorom.³⁶

233

V knjigi o Humu Deleuze impregnira Saint-Justa. Zahvaljujoč tej njegovi zmesi dveh različnih registrov in dveh različnih intervencij, je jasno, da Deleuze ponovno navja (dejansko ne zmeraj eksplicitno in brez pridržkov) »subjekt« institucional-

³⁵ A.-L. de Saint-Just, *Institutions républicaines*, str. 1091.

³⁶ G. Deleuze, *Empirisme et subjectivité*, str. 27 in str. 29.

lizacije. Toda ta subjekt se popolnoma razlikuje od Hobbesovega. Biti del skupnosti ali biti skupaj predpostavlja, da izvajamo »substitucijo« oziroma zamenjavo nasilja z revolucionarnimi institucijami. Vse, kar lahko sedaj naredimo, je, da morda samo provizorično navedemo pogoje in okvirje te naloge oziroma ukaza, ki od Saint-Justa do Deleuza ostaja popolnoma nespremenjen. Videti je, da bi bila lahko ta skica o pogojih spreminjanja nasilja v institucije uspešna le, če bi natančno umestila različne oblike nasilja znotraj tega revolucionarnega teatra:

Substitucija je nasilna oziroma institucionalizacija je nasilna in sestoji ne samo iz enega dejanja, ki, na primer, poraja oziroma utemeljuje neko novo ureditev ali *establishment*, temveč iz množstva permanentnih akcij in dejanj, ki sčasoma postajajo bolj zapleteni. Institucionalizacija razkriva nasilje, ki ji predhodi in ki ga ona ukinja (surovo nasilje in teror), in nasilje, ki se ji zoperstavlja (korupcija).

Tri nasilja, ki se vedno razlikujejo po formi in po moči, določajo število akterjev, ki jih izvajajo. Nasilje je minimalizirano v procesu institucionalizacije, ker ga izvajajo vsi skupaj oziroma največje možno število akterjev.

Nasilje institucionalizacije je nasilje v procesu konverzije (Balibar).³⁷ Nasilje utemeljitve (*fondation*) in nasilje terorja se preobraža (prevaja, transponira, transformira, sprevrča, substituira) v prisilo pravila, v simbolno ali v institucionalno prisilo ali pritisk.

Revolucionarna institucija predpostavlja, da ne obstaja več nasilje, ki se ni sprevglo brez preostanka v »telo« institucije, in da ni ničesar izven institucije.

Prevedla Dragana Kršić

³⁷ E. Balibar, *Violence et civilité*, Galilée, Pariz 2010, str. 48.